Gergely Orsolya

Térségi társadalmi-szociális körkép

A Székelyföld mint kulturális és földrajzi-történelmi régió egy idelátogató turista számára számtalan látnivalót, élményt, egyediséget képes nyújtani. Ez nemcsak a földrajzi adottságoknak köszönhető, amelyek országos vagy Európa szinten páratlan látnivalót és kalandot igérnek (pl. Nagyhagymás, Egyeskő, Szent Anna tó, Hargita, sípályák, hegymászás stb.), nemcsak az épített örökség egyre erőteljesebb és hatékonyabb promoválódását érhetjük tetten (székelykapuk, parasztházak, templomok, kúriák), hanem az elmúlt egy-másfél évtizedben megerősödő rendezvények is mind nagyobb érdeklődést váltanak ki, hazai és külföldi résztvevők körében is (Ezer Székely Leány Napja, Régizene Fesztivál, Puliszka Fesztivál, Hagymafesztivál stb.).

Ennek a kis „turistaparadicsomnak" viszont van egy másik, hétköznapibb oldala is, amelyet a figyelmes megfigyelő szinte bármelyik településen – hosszabb-rövidebb tereptapasztalat során – érzékelhet. Olyan jellemzőkről van szó, amelyek jelentősen meghatározzák a térség jellegét, arculatát. Bármely településen, bármilyen szempont szerint is vizsgálódjunk, érdemes ezeket a társadalmi-szociális jellemzőket szem előtt tartani, mivel ezek jelentős befolyással bírnak a helyi fejlesztési programok alakulására. Fontosnak mutatkozik tehát, hogy a terepmunka megtervezése során a legfontosabbakat ezek közül tudatosítsuk. Az alábbi vázlatos áttekintés ebbe kívánja segíteni a terepmunkát végző hallgatókat.

A székelyföldi térség néhány fontos meghatározója

- A térség egy történelmi, és nem egy adminisztratív régió. Ami sok szempontból a kisebb térségek közti diszkrepanciában is tetten érhető, s többek közt egyik oka lehet a közösségi megvalósítások és helyi kezdeményezések kivitelezése során felmerülő akadályoknak is.
- Lakosságának száma hozzávetőlegesen 800000-re tehető, viszont tényleges, aktív, a térségben élő népességének a száma jóval alacsonyabb.
- A térség meghatározója a magyar etnikai többség, a román etnikum kompaktabb megjelenése és közösségi szerepe többnyire a városokban, illetve néhány rurális térségben érvényesül.

- Székelyföld egy hangsúlyosan rurális térség, a térség meghatározója a falusi településszerkezet.
- A térségben található falusi települések viszont nem egységesen értelmezhetők vagy elemezhetők. Sokféle szempontból különböznek egymástól még egy-egy kistérségen vagy községen belül is. A községközpontok jelentősen különböznek a többi településtől. Ugyanakkor a főút mellettiség vagy főúttól való távolság is komoly meghatározó a település helyzete, fejlődése szempontjából. Ugyanakkor beszélhetünk aktív és passzívabb falvakról, illetve fiatalos és elöregedő településekről.
- A térségben az 1950-es évekig a domináns életmód a tradicionális falusi életmód volt, ezt egy hosszabb változási időszak követte, de a tradicionális falusi életmód a mai napig számos településen még meghatározó.
- A kommunizmus évtizedei jelentős befolyást gyakoroltak a térség arculatára, megszervezésére, mentalitására, ennek hatása még ma is tetten érhető a települések jó részén (életmód, életszervezés, mentalitás, szociális rendszer stb.).
- Az erőltetett urbanizáció és iparosítás (1960-1989) bizonyos településeket, térségeket előnybe hozott (Szentegyháza, Madéfalva stb.), másokat viszont a periferikus helyzetbe sodort (pl. Homoród vidéke). Ezeket a szocialista időszakban szerzett jellemzőket, hátrányokat 1989 óta a települések próbálják leküzdeni, s vannak települések amelyeknek ez nem sikerül.

A szocialista korszak további hozadékai a vidék települései számára

- Kollektivizálás: a sok évszázados térségi hagyományok megszüntetése, az életmódbeli trendek erőszakos átrajzolása.
- Erőletett urbanizáció: új városi életmód ráerőltetése a lakosságra, a korábbinál sokkal szűkebb élettér biztosítása, amely a kisebb családot, a nukleáris családtípust helyezte előtérbe.
- Iparosítás: a nem otthonhoz kötött munkahelyek általánosabb elterjedése, a két-három váltásban végzett munka a családi élet átrajzolását indukálta, a női munkavállalás pedig még inkább hozzájárult ehhez.
- Erőltetett emancipáció: a rövid gyereknevelési szabadság, a szükségszerű családi jövedelemkiegészítés miatti munkavállalás, a beiskolázási tervek és hasonlók mind a térségben élő nők erőltetett emancipációjához járultak hozzá.

- Abortusz-tilalom (1967-1990): jelentősen meghatározta a 60-as évek végén, a 70-es évek elején a gyerekvállalási trendeket, viszont sem térségi, sem országos szinten nem produkált tartós és jelentős népességgyarapodást ez az intézkedés.

Az 1989 utáni térségi változások

- A térségi szerényebb, de meghatározó szerepű ipar összeomlása után, illetve a földtulajdonok visszaszolgáltatása után a mezőgazdaság újrafelfedezése válik jellemzővé a térségben, illetve a mezőgazdaságba való menekülés – első és második generációs városi lakosság részéről. Viszont a korábbi (1950-es évek előtti) mezőgazdálkodási technikák és gyakorlatok, amelyekhez visszanyúltak a térségben élők, már majdnem a munkanélküliséggel egyenlő (nem gépi erő használata, családi szükségletre és nem piacra termelés stb.) helyzetet tartanak fenn.
- A térségre – az országos helyzethez hasonlóan, de annál jelentősebb módon – a munkalehetőségek, a munkaalkalmak hiánya jellemző. Gyengén és rosszul fizetett munkák találhatóak, alacsony személyi és családi jövedelmek, alacsony térségi vásárlóerő, családi és egyéni megtakarítási nehézségek. Országos összehasonlításban 2013-ban Hargita megye került az utolsó helyre a megyei átlagjövedelmek szempontjából, azaz ebben az évben ebben a megyében kerestek átlagosan a legkevesebbet a munkavállalók (ld. *Gândul* 2013.04.08.[2]).
- A lakosság egy jelentős része a munkamigráció fele fordul (szezonális vagy hosszú távú külföldi munkavállalás, eleinte férfiak vállakoztak erre, a 2000-es évektől a nők is).
- A vállalkozói réteg a térségben lassan erősödik meg. Fontosak az ezzel kapcsolatos mentalitásbeli jellemzők, a kezdeményezés terén a bátortalanság, a kockázatkerülés. Ehhez társul – nem csupán térségi jellemzőként – az átláthatatlan és instabil jogi-adminisztratív környezet.
- A térség Románia egyik „közepesen hátrányos" régiójának számít. Jelentős ipar nincs a térségben, mely munkaerőpiaci vagy pedig térségi fejlesztéspolitikai vonatkozásban meghatározó lenne

[2] Harhita County: most underpaid workers in Romania work in Harghita. What kind of advantages do they have? http://www.gandul.info/financiar/harghita-cei-mai-prost-platiti-angajati-din-romania-lucreaza-in-harghita-ce-avantaje-au-locuitorii-acestui-judet-10675471 (08.04.2013.)

- Elmaradtak vagy túl sokat várattak magukra a jelentős infrastrukturális és modernizációs beruházások, és itt is jelentős eltérések, lemaradások vannak az egyes települések, kisebb térségek között
- A modernizációs folyamatok kis léptékűek, elsősorban helyi vagy egyéni erőforrásokra alapozódnak, ez jellemző a családokra és a településekre egyaránt.
- Egyre több jelét lehet felfedezni a térségben a fogyasztói társadalom kiépülésének.

Térségi demográfiai tapasztalatok (az országos trendekhez hasonlók)

- Növekvő népesség, természetes szaporulat 1914-ig
- Stabil népesség 1989-ig
- Csökkenő születésszám 1989 után
- Stagnáló népesség 2002-ig, majd természetes fogyás
- Magasabb várható élettartam 1989 után
- Javuló egészségügyi ellátás (a magán egészségügyi rendszer erősödésével)
- Magasabb a 65 és 80 év felettiek aránya az elmúlt 2 évtizedben
- Az aktív lakosság arányának folyamatos csökkenése (migráció, idősek arányának növekedése, alacsony születésszám)
- Új családtervezési értékek és szempontok megjelenése
- Egy- és kétgyerekes családok dominanciája a térségben (ld 1. és 2. táblázatok)

	Átlagos gyermekszám	Maximális gyerekszám	Három és annál több gyerek
Erdély (2004) (N=1254)	2,01	7	21,75
Székelyföld (2004) (N=401)	2,10	7	23,72
Székelyföld (2011) (N=430)	2,12	6	24,55
Székelyföld (2012) [6] (N=805)	1,92	4	20,11

1. táblázat: Gyerekszám alakulása Erdélyben és Székelyföldön (Gergely 2014).

Országos családpolitika és annak esetleges hatásai a térségre

Az országos családpolitika elsődleges céljai:

- Stabil vagy növekvő születésszám
- A nők munkaerőpiaci reintegrációja
- Olyan gyereknevelési támogatást biztosítása minden család számára, ami nem jelent nagy jövedelemkiesést
- A férfiak motiválása a gyereknevelésben való feladatvállalásra

Nincs elegendő állami keret ahhoz, hogy mindezt hosszabb távon biztosítani tudják. A GYES időtartama és a vele járó összeg gyakran változik, így nem lehet előre pontosan tervezni, ezért alacsony marad a GYES családtervezésre gyakorolt hatása. A térségben jelentős mértékben tetten érhető a nők esetében a munkaerőpiacról való kisodródás a gyerekvállalás után, főként vidéki, városoktól távolabb eső településeken és alacsony vagy középfokú végzettségűek körében. Nem túl jelentős mértékben, de a gyerekvállalás a munkaerőpiaci helyzet instabilitásának kiváltójaként is megjelenik, ismét csak az alacsonyabb iskolai végzettségűek, inkább vidéki településen élők körében. Azaz második, harmadik gyermek vállalása a „biztosnak" tűnő havi minimális GYES miatt, ami majdnem a minimálbérrel egyenlő és térségre jellemző „átlagbérnek" felel meg. Mindezek ellenére a térségre inkább a térségi átlagéletkor-növekedés jellemző, és nem a természetes szaporulat.

	Székelyföld (2004)		Székelyföld (2011)	
		%		%
Nincs gyermeke	89	22,2	92	21,4
Van gyermeke	312	77,8	338	78,6
Egy	80	25,64	75	22,19
Kettő	158	50,64	180	53,25
Három	49	15,71	57	16,86
Négy	16	5,13	21	6,21
Öt	8	2,56	3	0,89
Hat	1	0,32	2	0,59
Érvényes összes	***401***		***430***	

2. táblázat: Gyerekszám alakulása Székelyföldön (Gergely 2014)**.**

Székelyföldi szociális helyzet 1989 előtt és után

	1989 előtt	1989 után
Munkaerő-piac	Országosan, központilag, tervszerűen szervezett és kizárólag állami szektor által dominált. Ipari szektor jelentős.	Lassú átmenet a piacgazdaságra, magánszektor kiépülése Civil szektor kiépülése, megerősödése Külföldi tőke csekély szerepe Munkamigráció Ipari szektor minimális szerepe
Munka-lehetőségek, munka-alkalmak	Állam által biztosított munkahelyek	Szegényes és alulfizetett munkaalkalmak Országos szintű problémák, viszont a vidéki térségekben sokkal hangsúlyosabbak
Bérek, fizetések	Átlagosan alacsonyak, állam által biztosított és hasonló szinten tartott	Jelentős jövedelemkülönbségek, állami szektorban biztos,de alacsony bérek
Nyugdíjak	Átlagosan alacsonyak, állam által biztosított és hasonló szinten tartott	A térségben kevésbé jelentős különbségek, a mezőgazdasági nyugdíjban részesülők esetében nagyon alacsony havi bevételek
Oktatás	Ingyenes, kizárólag állam által biztosított	Továbbra is főként ingyenes Felekezeti iskolák és alternative oktatási intézmények és programok megjelenése a térségben is

Egészségügy	Ingyenes, bárki számára ingyenesen hozzáférhető. Az egészségügyi ellátás a községközpontokban is hozzáférhető	Jelentős javulás tapasztalható a térségi egészségügyi szolgáltatás terén, főleg a magán egészség-ügyi hálózat megjelenésével és fejlődésével, viszont sokkal költségesebb és nem mindenki-nek hozzáférhető anyagilag. A magánegészségügyi szolgáltatások (a családorvosi hálózaton kívül) szinte kizáró jel-leggel csak városon érhetőek el.
Lakás és **lakhatás**	Az állam által biztosított, főként városon. Gyenge minőségű lakások, viszont megfizethető a fenntartásuk.	Szinte eltűnnek az állam által biztosított lakások, azaz magántulajdonba kerülnek, újak alig épülnek. A lakhatás jelentős terhet ró a családokra, egyénekre, nagy beruházásokat igényel (vásárlás, modernizáció, költségmegtakarítás).

A fenti táblázatba foglaltak jelzik, hogy az 1989-es változás után az állam több területről „kivonul", ezáltal a család szerepe 1989 után meghatározóvá válik. Ez a változás azzal jár, hogy a korábi időszakhoz képest sokszoros teher hárul a családra. A 2000-es évektől kezdődően minden téren vannak pozitív állami kezdeményezé-sek, viszont az államnak hosszú távon egyre kisebb szerepe lesz. A segélyek biztosítása terén marad a fontos szerepe, az életminőség megtartás és az életszínvonal emelésének szintjén nem. A **gazdaság** szerepe ezen a téren még esetleges és nagyon szerény. A **közösség** alkalmi, esetleges funkciót tud betölteni, az esetek nagyon kis hányadában. A **szociális szolgáltató civil szervezetek, nem állami intéz-mények** szerepe lenne meghatározó (pozitív kezdeményezések: Caritas, Dévai Szent Ferenc Alapítvány). Ez lenne az egyik fontos szempont, hogy az egyes lokális tele-pülések, közösségek, milyen szinten tudnak szociális téren is sikeresebbek lenni, közösségi szinten is olyan projekteket vagy sikeres programokat megvalósítani, amelyek közvetlenül hozzájárulnak valamilyen szinten a szociális problémák keze-léséhez.

Bibliográfia:

Gergely Orsolya (2014) Mennyi az annyi? A székelyföldi család méretének alakulásáról, statisztikai adatok tükrében. *Civil Fórum*. *Erdélyi civil társadalmi lap*. 2014/2. http://civilforum.ro/t/?p=1322

Gergely Orsolya (2007) Szociális helyzet In. Biró A. Zoltán (szerk.): *Székelyföldi elitek jövőképe*, Csíkszereda: Alutus Kiadó. pp. 85-100.